

Vliegenthart

Ik begon met het aanhalen van Hugo de Groot over het recht van oorlog en vrede. Laat ik eindigen met Machiavelli. "Bij al mijn eigendommen heb ik niets kunnen vinden dat mij meer dierbaar is of dat ik van grotere waarde acht dan de kennis van de daden van de grote mannen." Als wij "grote mannen" (of "grote mensen") hier overdrachtelijk willen zien en er – ik ben een optimist – ook ministers, regeringen en parlementen toe rekenen, ben ik ervan overtuigd dat zowel Machiavelli als Hugo de Groot met ons groot voorstander van een parlementaire enquête naar de Nederlandse betrokkenheid bij de inval in Irak zou zijn geweest.

Nogmaals: vandaag gaat het over de toekomst. Resultaten uit het verleden bieden geen enkele garantie voor goed handelen in de toekomst. Maar wie zijn ogen sluit voor dat verleden vraagt om moeilijkheden. Dat moeten wij onszelf, onze militairen en onze bevolking niet aandoen. Ik ben benieuwd naar de antwoorden van de regering.

De voorzitter: Mijnheer Vliegenthart, van harte proficiat met uw maidenspeech over een complexe problematiek: een adequaat volkenrechtelijk mandaat bij de uitzending van militairen. U hebt er blijk van gegeven dat u de discussie hierover meer dan graag aangaat. Dat is niet zo verwonderlijk gezien uw politieke en religieuze interesse in vraagstukken met betrekking tot oorlog en vrede. Misschien heeft ook het feit dat u de zoon bent van een dominee daar mee te maken.

U zei het zelf al. Met uw 28 levensjaren bent u de benjamin in deze Kamer. Daarmee bent u overigens het levend bewijs dat het lidmaatschap van deze Kamer niet uitsluitend is voorbehouden aan oudere dames en heren. U bent nog niet zo heel lang geleden afgestudeerd in de internationale politieke economie aan de Vrije Universiteit in Amsterdam. Vervolgens bent u ruim twee jaar aan deze universiteit verbonden geweest als docent politicologie. Naast uw promotieonderzoek naar de invloed van de Europese Unie en andere organisaties op de economische veranderingen in de lidstaten, bent u werkzaam bij het wetenschappelijk bureau van de SP en hoofdredacteur van *Spanning*, het tijdschrift van dat bureau. U bent columnist van de *Staatscourant* en voorzitter van de politieke werkgroep *Kerk en Vrede*.

Mensen in uw omgeving omschrijven u als een activistische pacifist, een jonge politiek betrokken pacifistische christen die – en nu gebruik ik uw eigen woorden – een radicale geweldloosheid nastreeft. U combineert bescheidenheid met een vaste wil. Als waar is wat enkele partijgenoten over u beweren, namelijk dat u een van de veelbelovende jongeren van de SP bent, staat u nog een mooie politieke toekomst te wachten.

Ik wil graag een kleine correctie aanbrengen op een uitspraak die u in maart dit jaar heeft gedaan in een interview met *Metro*. U zegt daarin dat "het werk van de Eerste Kamer niet zo openbaar is" en dat u van plan bent dat aan te pakken door wel te laten zien wie we zijn en wat we doen". Die laatste intentie van u ondersteun ik van harte. Maar "dan gaat het om een grotere zichtbaarheid van ons werk. Qua openbaarheid valt weinig op deze Kamer aan te merken. Ik neem aan dat u zich even heeft versproken. Omdat u nog zo jong bent, is u dat bij deze onmiddellijk vergeven.

De heer **Vliegenthart** (SP): Dank u wel.

De voorzitter: In hetzelfde interview zegt u ook dat de Eerste Kamer in tegenstelling tot de Tweede Kamer niet "sexy" is en het niet zal worden. Dat is zo en laten wij het vooral zo houden.

Graag wens ik u van harte succes met al uw niet zo sexy, maar wel zeer relevante werkzaamheden in de Eerste Kamer.

Ik schors de vergadering enige ogenblikken om de gelegenheid te bieden tot felicitaties.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

De voorzitter: Het woord is aan de heer De Vries, die eveneens zijn maidenspeech zal houden.

□

De heer **De Vries** (PvdA): Mevrouw de voorzitter. De vorige spreker begon met de opmerking dat hij de jongste is van deze Kamer, ik kan u verzekeren dat ik mij nog menig dag erg goed voel.

De regering heeft ons een notitie gestuurd en een aantal vragen beantwoord. Daarvoor dank. Het doel van de notitie is om in overleg met de Eerste en Tweede Kamer tot een nadere plaatsbepaling te komen. De notitie is dus volgens de regering niet helemaal af.

Ik zal eerst iets zeggen over de omschrijving van het onderwerp. Het coalitieakkoord legt vast dat een adequaat volkenrechtelijk mandaat is vereist bij deelname aan missies met inzet van Nederlandse militairen. Omdat het hier over volkenrecht gaat, neem ik aan dat de regering van oordeel is dat ook militaire interventies waarbij geen Nederlandse militairen zijn betrokken, op zo'n adequaat volkenrechtelijk mandaat moeten berusten. Wat betekent het woord "adequaat" hier eigenlijk? De regering probeert een voorbeeld te geven van een niet-adequaat mandaat en schrijft dat het dit is "als een autorisatie van de Verenigde Naties verlopen is en niet verlengd". Dat lijkt mij geen goed voorbeeld. Volgens mij kan het woord "adequaat" beter geschrapt worden, want een beetje adequaat en een beetje mandaat lijkt mij geen goede basis voor besluitvorming.

De notitie maakt overigens duidelijk dat de omschrijving in het coalitieakkoord ook in andere opzichten niet erg precies is. Allereerst moet volgens de notitie worden vastgesteld of geweldstoepassing en uitzending van militairen in overeenstemming is met het internationale recht. Met andere woorden: is er een rechtsgrondslag? Nederland hecht daar om twee redenen zeer veel betekenis aan: in de eerste plaats vanwege de Grondwet, het bevorderen van de internationale rechtsorde, en in de tweede plaats vanwege de reputatie van Den Haag als juridische hoofdstad van de wereld. Wij zijn het daar uiteraard van harte mee eens. Een militaire missie die in overeenstemming is met het internationale recht moet dus volgens de regering voldoen aan twee te onderscheiden vereisten. Ten eerste is er een rechtsgrondslag, want de hoofdregel is dat geweld in internationale verhoudingen niet is toegestaan tenzij er een uitzondering van toepassing is. Ten tweede is er een mandaat voor een missie. Dat betreft het verlenen van de opdracht met daarin de politieke en militaire doelstellingen en de specifieke taakomschrijving.

De notitie gaat over het verlenen van militaire steun, maar geeft aan dat er een verband is met het verlenen

De Vries

van politieke steun "in welke mate en op welke manier die dan ook verleend wordt". Politieke steunverlening is van een andere orde dan deelname aan een militaire missie, aldus de notitie, maar ook voor de politieke steunverlening is het bestaan van een volkenrechtelijke rechtsgrondslag een vereiste. Kunnen de ministers aangeven of dat volgens hen dezelfde rechtsgrondslag is als bij een militaire missie?

De hoofdregel is dat geweld in internationale relaties niet is toegestaan. Deze regel kent twee mogelijke uitzonderingen die een rechtsgrondslag voor militair optreden kunnen opleveren. De eerste is gelegen in artikel 51 van het Handvest van de Verenigde Naties, dat het recht op individuele of collectieve zelfverdediging erkent. De tweede algemeen aanvaarde uitzondering op het geweldsverbod die een rechtsgrondslag oplevert, is toestemming, autorisatie, door de VN-Veiligheidsraad. De Veiligheidsraad staat dan expliciet het gebruik van "all necessary means" of "alle necessary measures" toe, sinds enige tijd, want de Veiligheidsraad wil volgens de notitie zeker stellen dat in resoluties die op hoofdstuk 7 van het Handvest zijn gebaseerd, waarin niet expliciet een dergelijke machtiging tot geweldsgebruik wordt gegeven, geen impliciete machtiging tot geweldsgebruik kan worden gelezen. Het komt mij overigens voor dat dit al uit de tekst en de opbouw van hoofdstuk 7 van het Handvest helder blijkt. Het hoofdstuk kent immers verschillende artikelen die expliciete besluitvorming voor zowel niet-militaire als militaire maatregelen tegen staten inhouden. Is de regering het met mij eens dat op basis van een resolutie die niet expliciet het gebruik van geweld toestaat, nooit geweld mag worden gebruikt?

Naast deze algemene rechtsgrondslagen zijn er nog enkele afgeleide rechtsgrondslagen zoals een uitnodiging van het gastland of humanitaire interventies. De regering meent dat in een humanitaire noodsituatie ingrijpen op politieke en morele gronden nodig kan zijn. Mijn fractie volgt de regering hierin, maar realiseert zich met de regering dat het inderdaad een nooduitgang betreft die slechts in uitzonderlijke gevallen mag worden gebruikt.

Dat geldt ook als in de VN-Veiligheidsraad één lid militair ingrijpen in verband met een ernstige en grootschalige schending van mensenrechten zou tegenhouden. Het gaat dan wel om uitzonderlijke omstandigheden, stelt de regering, want er zijn grote gevaren, zoals misbruik, uitholling van het geweldsverbod en ondergraving van de positie van de Veiligheidsraad. Hiermee moet derhalve met de grootst mogelijke terughoudendheid worden omgegaan. Als niet één maar een aantal permanente leden van de VN-Veiligheidsraad zich tegen het gebruik van geweld tegen een ander land uitsprekt, kan in elk geval van een rechtsgrond voor het optreden niet meer worden gesproken. Vindt de regering dit ook?

Mijn fractie kan zich in algemene zin goed vinden in datgene wat wel in deze notitie staat, maar het heeft haar bevreemdt dat in het hele stuk, waarin heel veel landen en heel veel interventies worden genoemd, het woord "Irak" niet voorkomt, terwijl toch algemeen wordt aangenomen dat de afspraak in het coalitieakkoord vooral met het begin van de oorlog tegen Irak te maken had. Misschien vergis ik mij, maar als deze volkenrechtelijke analyse nog verder wordt uitgewerkt, valt met name te denken aan een analyse van de geoorlooftheid van de militaire aanval op Irak.

Alvorens nog een aantal vragen aan de regering voor te leggen, merk ik op dat de betekenis van de voorgelegde notitie natuurlijk in en aan de praktijk moet worden getoetst. Dan wordt bepaald in welke mate regering en parlement zich door het volkenrecht gebonden weten. Nederland, het land van Hugo de Groot, heeft op dit gebied een imponerende geschiedenis. De notitie van de regering vermeldt dan ook terecht de Grondwet en de reputatie van Den Haag als de juridische hoofdstad van de wereld. Om die reden kan ik niet verhelelen dat de wijze waarop de minister van Buitenlandse Zaken zich kort geleden in de Tweede Kamer bij herhaling over het volkenrecht en zijn beoefenaren uitliet, mijn fractie in het verkeerde keelgat is geschoten. Op 4 april jongstleden beantwoordt de minister de volgende vraag van de heer Pechtold: "Zegt de minister van Buitenlandse Zaken nu dat er geen internationaal juridische twijfels bestonden over een inval in Irak en de Nederlandse steun daarvoor?" De minister antwoordt daarop: "Als je twee juristen bij elkaar zet, heb je drie verschillende opvattingen. Minimaal twee, maar ik durf te zeggen vaak zelfs drie!" Even later zegt hij: "Ik kan zo met een jurist komen die zegt dat het niet legitiem is, maar ik kan er ook met een komen die zegt dat het wel legitiem is." Weer even later zegt de minister: "De discussie gaat nu over de vraag of dit onomstreden is of niet. Maar ook daarvoor geldt wat ik eerder zei: als ik twee juristen haal, krijg ik drie meningen."

Dit zijn laatdunkende opmerkingen over het recht en zijn beoefenaren en roept de vraag op welke opvattingen de minister nu eigenlijk over het volkenrecht heeft. Het lijkt mij moeilijk voor deze minister om geloofwaardig in het buitenland Den Haag als juridische hoofdstad van de wereld aan te prijzen als zijn gesprekspartners door hun ambassadeurs de Handelingen van de Tweede Kamer hebben laten bestuderen. De kans daarop is waarschijnlijk gering, maar erg wervend klinkt het in ieder geval niet: Kom naar Den Haag, u weet wel, de juridische hoofdstad van de wereld, waar alle twee juristen drie meningen hebben! Het zou in dit perspectief geen kwaad kunnen als de minister in deze Kamer zijn opvattingen over de betekenis van het volkenrecht uiteen zou zetten. Bestaat dit volgens hem louter uit elk wat wils, uit een juridische grabbelton voor politici die hun eigen gelijk zoeken of erkent de minister dat ook hier sprake is van recht?

Natuurlijk zijn er wel tegengestelde opvattingen. Juristen zijn zelfs opgeleid in de wetenschap dat aan een zaak verschillende kanten kunnen zitten. Het audi et alteram partem is voor iedereen die rechten studeert, een eerste gebod. Altijd luisteren naar de andere kant, altijd kijken of er andere aspecten aan een zaak zitten. Op een gegeven moment moet er echter een rechtsoordeel geveld worden. Op grond van die rechtsoordelen en besluiten over verschillende zienswijzen die met verschillende normen, waarden en belangen kunnen samenhangen, ontwikkelt zich in de loop der tijd een vaste rechtsopvatting. Dat grote beschavingsproces behoort niet door een minister te worden geridiculiseerd. Het is des te pijnlijker dat dit gebeurd is in een debat over een oorlog waarvan de verschrikkingen tot op de dag van vandaag hun nasleep hebben.

Er is nog een ander punt waarvoor ik aandacht vraag. In de afgelopen tijd zijn interne stukken die dienden ter voorbereiding van de besluitvorming in de aanloop naar de oorlog in Irak bekend geworden. Dat hoort niet. Dat is

De Vries

te betreuen en dat moet worden tegengegaan. Ik ga vandaag niet op die stukken in. Maar het antwoord van de regering op de vragen 14 en 15 lijkt mij niet juist. Er wordt herhaald wat de minister van Buitenlandse Zaken eerder in de Tweede Kamer met klem heeft betoogd: "Ik kan niet genoeg onderstrepen dat de regering verantwoording aflegt over beleidskeuzen die worden gemaakt, maar niet over het interne proces dat aan die beleidskeuze ten grondslag ligt." Het staat buiten kijf dat de regering zich voor haar beleidskeuzen moet verantwoorden. De vraag of de interne voorbereiding van deze beleidskeuze zorgvuldig is geweest, is uitzonderlijk relevant. Het is het recht van de regering om elke intern aangedragen overweging of elk intern aangedragen feit terzijde te leggen, maar zij hoort zich daarvoor wel te verantwoorden. Het is in een volwassen democratie niet goed genoeg om te zeggen dat men een oorlog politiek steunt en voor dat standpunt steun krijgt van een meerderheid in de Kamer. Aanhangers van een andere zienswijze hebben er recht op, te vernemen waarom de regering hun feiten en inzichten heeft verworpen. Parlement en bevolking horen ook inzicht te hebben in de afweging die de regering heeft gemaakt en op grond waarvan zij bepaalde feiten of opvattingen heeft afgewezen, dan wel aanvaard. Dit klemt te meer als het om besluiten gaat met de meest ingrijpende gevolgen en waarbij tijdens de afwegingsperiode ook naaste bondgenoten zoals Duitsland en Frankrijk de argumentatie om een oorlog te beginnen niet deugdelijk achtten. Alleen de eigen opvatting uitdragen, is ook niet goed genoeg wanneer de secretaris-generaal van de Verenigde Naties – die ik gemakshalve in dit opzicht maar als een volkenrechtelijk expert beschouw – verklaart dat de oorlog waaraan de regering steun verleende, illegaal was.

Het punt dat ik wil maken, is dit. De argumentatie die tot steun aan een oorlog heeft geleid, hoort niet alleen de eigen keuze te verdedigen, maar ook en vooral tegengestelde opvattingen op z'n minst met argumenten te weerleggen en waar mogelijk te ontzenuwen. De regering had zelf volledige openheid behoren te geven over haar opvattingen en de opvattingen van anderen. Wellicht wezen die in een andere richting, maar zij had zelf moeten aangeven waarom zij daaraan geen gevolg wilde verbinden. Als de regering dat had gedaan, had zij niet alleen de rijksrecherche moeten vragen om lekken op te sporen, maar had zij ook – zonder de indruk te wekken betrap te zijn – gewoon kunnen wijzen op de zorgvuldige manier waarop zij zelf tot het besluit was gekomen. Dat was sterk geweest. Het wegstoppen van andere opvattingen en het betreuen dat zij toch bekend geworden zijn, is zwak.

Een onzorgvuldig besluit kan onder omstandigheden goed uitpakken en een zorgvuldig besluit kan ook wel eens slecht uitpakken, maar die constatering kan natuurlijk niet tot de conclusie leiden dat je besluiten niet zorgvuldig hoeft te nemen en ook niet tot de conclusie dat een kabinet zich niet voor de wijze waarop een afweging heeft plaatsgehad, hoeft te verantwoorden. Dit is niet nieuw. De ministers zijn er toch mee bekend dat bij parlementaire enquêtes alle interne documenten, ook die waaruit ambtelijke adviezen blijken, worden opgevraagd. De bewindspersonen hebben zich zo nodig te verantwoorden voor de wijze waarop zij met die opvattingen of feiten zijn omgegaan. Dat is allemaal gebaseerd op hetzelfde artikel 68 van de Grondwet dat

ook de dagelijkse informatierelatie tussen regering en parlement bepaalt. De beginselen van behoorlijk bestuur vragen een zorgvuldige verantwoording en onderbouwing van overheidsbesluiten. Die beginselen gelden ook voor een kabinet, zeker als over het steun aan een oorlog beslist. Het lekken van interne documenten moet altijd worden tegengegaan. Maar het publiek afleggen van verantwoording, ook over afgewezen opvattingen en feiten, dient onder alle omstandigheden plaats te vinden.

Voorzitter. Tot slot heb ik nog twee vragen. Ik heb bij de aanvang van mijn bijdrage gesteld dat het in dit debat niet gaat over de wenselijkheid van een onderzoek naar de besluitvorming met betrekking tot de oorlog tegen Irak. Ik moet eigenlijk zeggen dat ik dat niet gesteld heb omdat anderen dat al gesteld hadden. Ik heb dat weggelaten. Wij spreken nu alleen over de notitie van de regering. De betekenis van de opvattingen die de regering heeft neergelegd in de notitie kan natuurlijk niet worden vastgesteld zonder de beantwoording van de vraag hoe de regering oordeelt over de volkenrechtelijke grondslag voor die oorlog. Paste de oorlog tegen Irak in de kaders die deze notitie aangeeft? Was er een rechtsgrond die de regering noodzakelijk vindt zonder dat door de VN-Veiligheidsraad expliciet tot gebruik van geweld was gemachtigd? Is het juist dat er helemaal geen mandaat was, terwijl de regering dat noodzakelijk vindt? Hoe kan de minister-president spreken van een adequaat volkenrechtelijk mandaat als er helemaal geen mandaat is geweest?

In de Tweede Kamer is de vraag gesteld of de Nederlandse regering ruimte zag voor een aanvalsoorlog tegen Iran. Het is algemeen bekend dat de mogelijkheid daarvan zonder veel schroom door sommigen wordt geopperd. De minister heeft aanvaarding van de desbetreffende motie ontraden in afwachting van de thans voorliggende notitie. Vandaag kan hij dus in alle scherpheid de vraag beantwoorden of de constatering van de heer Wilders dat volgens de minister een aanvalsoorlog tegen Iran volkenrechtelijk ook zonder expliciete machtiging van de VN-Veiligheidsraad rechtens mogelijk is en derhalve ook politiek en militair gesteund kan worden, juist is.

Voorzitter. Wij wachten de reactie van de regering af.

De voorzitter: Mijnheer De Vries, ik citeer: "Ons systeem lokt voorleesvergaderingen uit omdat de gehele Kamer zich richt tot de regering. Er wordt nauwelijks iets gedaan aan echte politiek. Niet in die zin dat er strategieën, methodieken en doeleinden worden ontworpen. Politiek bestaat voornamelijk uit sussen, soezen, overtuigen en kalmeren." Dit zijn uw woorden, die herhaaldelijk zijn terug te vinden in de ontelbare interviews die u heeft gegeven in de afgelopen 35 jaar dat u actief bent in de politiek. En toch blijft u pogen, daarin verandering te brengen; nu in de Eerste Kamer en vandaag met uw inbreng in het debat over het volkenrechtelijk mandaat bij de uitzending van militairen. Ik feliciteer ook u van harte met uw maidenspeech. Ik zou kunnen zeggen: u wordt op uw wenken bediend, want u had voor uw debuut als senator wellicht geen beter onderwerp kunnen treffen. Maar wie weet, misschien heeft u het er ook een beetje toe geleid.

Uw wens om in de politiek vooral te debatteren over de toekomst, over langetermijnthema's zoals integratie, de toekomst van het Koninkrijk en de toekomst van Europa, kunt u zelf hier mede in vervulling doen gaan. U

De Vries

heeft al een lange politieke en bestuurlijke carrière achter de rug. Die heeft zich in zodanige openbaarheid afgespeeld dat deze van mijn kant nauwelijks toelichting meer behoeft. Opvallend in die carrière is dat u vrijwel overal voor gevraagd bent en dat u sommige functies eigenlijk liever niet wilde vervullen. "Het is een eer om gevraagd te worden en een zegen om die beker aan je voorbij te zien gaan", zo spreekt u in menig interview over het ministerschap. Maar van u stamt ook de uitspraak dat het "Kamerlidmaatschap de mooiste baan is als je van mensen en politiek houdt". En dat doet u. U heeft ooit voor de politiek gekozen en bedrijft haar nog steeds met passie, al schijnt u aan het begin van uw carrière ook wel eens getwijfeld te hebben of u niet liever in de wetenschap was verdergegaan of zelfs toneelspeler was geworden. Niet velen weten dat u nog van andere markten thuis bent. Zo bent u bezig, een thriller te schrijven en bent u lid van het Goethetrio. Ook maakt en zingt u eigen liederen. Maar een zwanenzang, mijnheer De Vries, zullen wij hier voorlopig niet van u horen. Niet zingend, maar debatterend op het scherpst van de snede zullen wij u hier meemaken. Dat maakt u meer dan van harte welkom in deze Kamer. Ik heet u in het bijzonder welkom als Ondervoorzitter van deze Kamer en wens u veel succes in de senaat toe.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

Mevrouw **Böhler** (GroenLinks): Voorzitter. Toen ik een tijdje geleden een college internationaal recht gaf, vroeg ik na afloop aan de studenten waarom zij zich eigenlijk wilden toeleggen op het internationaal publiek recht of volkenrecht. Een antwoord van één student is mij in het bijzonder bijgebleven. Hij zei: weet u, in het internationaal recht is zo weinig gecodificeerd en zo veel onduidelijk, dat ik denk dat het niet zo moeilijk is om de tentamens te halen. Ik betwijfel een beetje of dit een goed uitgangspunt is voor een succesvolle studie, maar in zekere zin heeft deze student wel een punt. Anders dan wij het gewend zijn in het nationale recht, is in het internationale recht heel veel niet gecodificeerd, dat wil zeggen opgeschreven. Een groot deel van het internationaal recht bestaat uit ongeschreven gewoonterecht. Dat maakt het niet altijd even gemakkelijk om vast te stellen wat nu op een bepaald moment als geldend recht mag worden beschouwd en wat nog niet of niet meer. Hier komt bij dat wij juristen – en ik spreek uit ervaring – van nature eigenwijs en betweterig zijn. Anders dan mijn voorganger, de geachte collega De Vries, moet ik de minister tot op zekere hoogte dan ook gelijk geven als hij zegt dat als je twee juristen bij elkaar zet, je drie verschillende opvattingen hebt. Natuurlijk komt dit de discussie alleen maar ten goede!

Het internationaal recht is recht in ontwikkeling, recht dat soms moeilijk is uit te leggen of voor velerlei uitleg vatbaar is. Het coalitieakkoord, dat beschrijft dat er een vereiste is van een adequaat volkenrechtelijk mandaat, is eigenlijk geheel in de traditie van het internationaal recht. Deze zin is namelijk voor velerlei uitleg vatbaar. Dat brengt mij meteen tot de eerste vraag. In de notitie die de regering ter beschikking heeft gesteld over het mandaat en de rechtsgrondslag wordt terecht een onderscheid gemaakt tussen de rechtsgrondslag en het mandaat. Het mandaat ziet op de concrete militaire

invulling, de politieke doelstelling en de militaire doelstelling van een missie en heeft dus niet direct iets te maken met de rechtsbasis. Zie ik het goed dat het begrip "adequaat volkenrechtelijk mandaat" zeer veel ruimer is dan hetgeen in het Toetsingskader 2001 is vastgelegd, namelijk dat militaire missies in overeenstemming moeten zijn met het internationaal recht?

Het internationaal recht kent twee algemeen aanvaardbare uitzonderingen op het geweldverbod: het recht op zelfverdediging en een machtiging door de Veiligheidsraad. Het recht op zelfverdediging, zoals neergelegd in artikel 51 van het Handvest, omvat zowel een individueel als een collectief zelfverdedigingsrecht. Wat dat betreft is mijn fractie het eens met wat in de notitie staat. Niet voor niets verwijst bijvoorbeeld artikel 5 van het Noord-Atlantisch Verdrag uitdrukkelijk naar artikel 51 van het Handvest. Ingewikkeld wordt het zelfverdedigingsrecht echter als je kijkt naar de reikwijdte. Dan heb ik het met name over de vraag in hoeverre preëemptief optreden ook gedekt is door het zelfverdedigingsrecht. In juli 2004 hebben de Adviesraad en de Commissie hierover gezamenlijk uitgebreid advies uitgebracht. De regering is daar minder duidelijk over in de notitie Mandaat en rechtsgrondslag. Daarom heb ik nog een aantal aanvullende vragen over het zelfverdedigingsrecht.

Is de regering het met mij eens dat preëemptief niet hetzelfde is als preventief? Hoe zit het met de zogenoemde Carolinecriteria? Deze worden wel in de notitie genoemd. Het gaat om de necessity of self-defence, instant, overwhelming, leaving no choice of means, and no moments for deliberation. Deze zijn gelinkt aan het preëemptieve optreden. Gelden deze dan ook voor een eventueel preventief verdedigingsrecht? In een brief van 29 oktober 2004 van de regering aan de Tweede Kamer wordt gesteld dat de Carolinecriteria een nuttig handvat bieden, maar dat zij op termijn wellicht nader moeten worden verfijnd. Aan de andere kant wil de regering geen toetsingskader in het leven roepen voor het preventieve of preëemptieve optreden. Maar wat betekent dan verfijning? Waar ligt precies de grens voor de regering voor een optreden als er nog geen aanval gaande is?

Ik kom tot een ander punt dat te maken heeft met het recht op zelfverdediging. In de notitie komt de regering tot de conclusie dat het recht op zelfverdediging ook twee afgeleide rechtsgrondslagen biedt, namelijk de uitnodiging door een gastland en de verdediging van eigen onderdanen in het buitenland. Jammer genoeg is de notitie hier heel kort over. Een aantal vragen wordt dan ook niet beantwoord, bijvoorbeeld wat de uitnodiging door het gastland betreft. Hoe staat het met de vereiste legitimiteit van de regering die uitnodigt? Als illustratie een voorbeeld uit 1979 toen de Russische troepen Afghanistan binnenliepen. Dat was op uitnodiging van de toenmalige premier Babrak Karmal. Je kunt je niettemin afvragen of dat een legitiem optreden was. Graag hoor ik de visie van de regering hierover.

Ik heb ook een aantal vragen met betrekking tot de verdediging van eigen onderdanen in het buitenland. Dit is volkenrechtelijk een betwist standpunt. Israël en de Verenigde Staten zien dat heel ruim en laten militair optreden ter bescherming van onderdanen in het buitenland zonder meer toe. Algemeen aanvaard is eigenlijk alleen maar de evacuatie van eigen onderdanen en de bevrijding van gijzelaars. Graag hoor ik of de